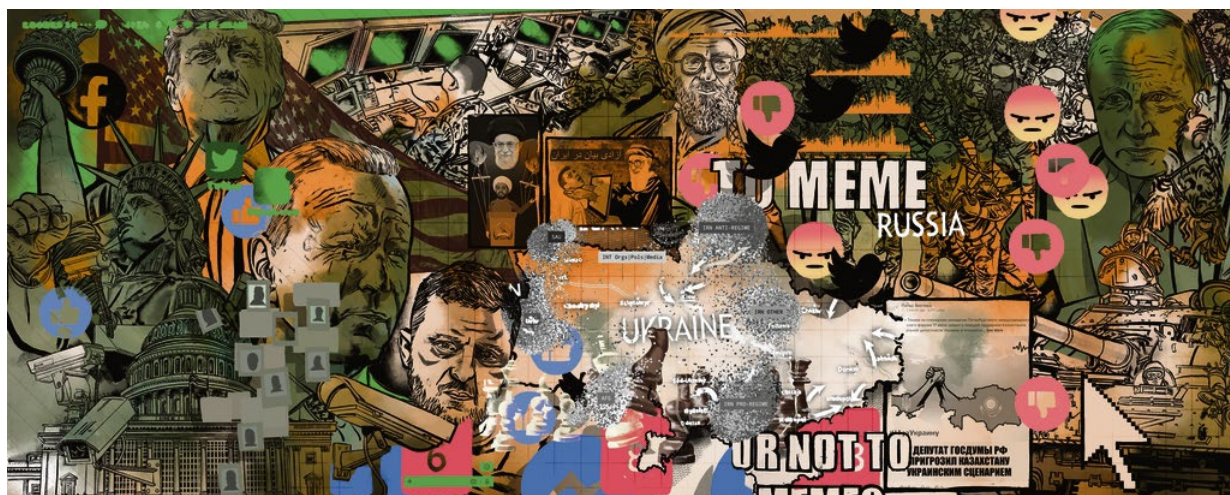

Troller for Vesten

Det amerikanske forsvaret bruker falske brukerkontoer i sosiale medier for å manipulere andre lands borgere. Vestlige stater bør være mer åpne om sin egen bruk av skjult påvirkning, mener forskere.

Martin Gedde-Dahl og Julius M. Klemm (illustrasjon)

Den 11. mars i år delte en tilsynelatende vanlig afghansk kvinne en grufull nyhet med følgerne sine på Twitter: Slektinger av avdøde afghanske flyktninger forteller at likene blir returnert fra Iran med organer transplantert ut av kroppen. Kontoen lenket videre til en Youtube-video publisert av en tilsynelatende afghansk avis ved navn Salaam Times, som hevdet at iranske soldater sto bak drapene. Den samme videoen dukket også opp i en tilsynelatende pakistansk avis, Pakistan Forward, sammen med intervjuer med familien til ett av ofrene, en 16 år gammel gutt. Til avisen forteller guttens mor at han ble drept på et militærpsykehus, hvor organene hans ble skåret ut for å selges. En annen kilde forteller at den iranske regjeringen systematisk dreper afghanere for å gi organene deres til sine egne borgere.

Vi skriver «tilsynelatende» fordi det er uklart hva – om noe – av dette som er hva det på overflaten utgir seg for å være. Personen bak Twitter-kontoen eksisterer ikke. Det smilende ansiktet i profilbildet er generert av et dataprogram. De to nettstedene, som ved første øyekast ser ut til å være lokale medier på pashto og urdu, er begge drevet av det amerikanske forsvarets sentralkommando i Florida. Hvor mye av historien som har rot i virkeligheten, er uklart.

Den fiktive afghanske kvinnen, Youtube-kontoen og de to «nettavisene» er alle små deler av et større nettverk av falske profiler og nettsteder som det amerikanske forsvaret bruker til å drive helt og delvis skjult påvirkning av utenlandske borgere gjennom sosiale medier.

Dette kommer frem i en rapport publisert av analysefirmaet Graphika og forskningsinstituttet Stanford Internet Observatory tidligere i høst. Forskerne har tatt utgangspunkt i data overlevert av Meta og Twitter, som har oppdaget og tatt ned brukerkontoer og sider som sprer amerikansk propaganda under falsk identitet, i flere etapper de siste årene. Til sammen har forskerne funnet over 150 falske profiler fordelt på åtte ulike sosiale medier, samt en rekke tilknyttede nettsteder, som har tatt i bruk «villedende taktikker for å promotere provestlige narrativer i Midtøsten og Sentral-Asia». I en e-post til Morgenbladet skriver forskningsleder Rene DiResta at dette er den til nå største provestlige fordekte påvirkningskampanjen som er analysert av uavhengige forskere.

Operasjonene har pågått i over fem år, skriver forskerne. Men perioden med mest aktivitet var i slutten av februar og begynnelsen av mars i år, rett før og etter Russlands invasjon av Ukraina. Falske kontoer som ga seg ut for å være privatpersoner i flere land i Sentral-Asia, brukte sannferdig informasjon om Russlands overgrep mot sivile for å advare om trusselen fra Russlands «imperialistiske ambisjoner», og argumenterte for at regionen trengte hjelp fra USA for å sette en stopper for russisk innflytelse. En konto startet underskriftskampanjer om å forby russiske tv-ka-

naler. Falske nettaviser hevdet at leiesoldater fra Wagner-gruppen utga seg for å være fredsbevarende styrker for å forberede en okkupasjon av Kasakhstan.

Det er verdt å merke seg hvor like metodene er de vi kjenner fra russiske påvirkningskampanjer, skriver forskerne bak rapporten. De som står bak, har «konstruert falske personer med ansikter generert ved hjelp av maskinlæring, utgitt seg for å være uavhengige medier, tatt i bruk memer og video, forsøkt å sette i gang nye emneknagger og startet underskriftskampanjer – alt sammen taktikker vi har observert i tidligere kampanjer av andre aktører».

Ikke overraskende

Siden 2016 har vestlige politikere, journalister og forskere beskrevet falske nyheter og skjult påvirkning gjennom sosiale medier som et av vår tids største samfunnsproblemer: En taktikk autoritære stater bruker for å erodere selve demokratiets reisverk, den frie, politiske debatten. Men hva gjør det med denne historien, dersom det viser seg at vestlige stater benytter lignende metoder selv?

Morgenbladet har stilt spørsmålet til eksperter på etterretning, desinformasjon og påvirkningsoperasjoner. Alle har understreket at det både i omfang og innhold er store og viktige forskjeller mellom Russlands og vestlige staters bruk av skjult påvirkning. Men de er også enige om at vestlige staters egen bruk av skjult påvirkning i sosiale medier er et tema som til nå er forsømt av både forskere og journalister.

Det som kommer frem i rapporten, er slett ikke overraskende, ifølge Arthur Laudrain, som forsker på demokratiske staters cyberpolitikk ved European Cyber Conflict Research Initiative i Zürich.

– Jeg er egentlig mest overrasket over at dette kommer ut først nå, sier han.

Det finnes få beskrivelser av hvordan vestlige stater bruker skjult påvirkning i sosiale medier. Det er derfor vanskelig å si om det lille som kommer frem, er representativt.

– Det som er offentlig kjent, er antagelig et lite utvalg av hva som faktisk forgår. Vi bør nok være forsiktige med å bruke dette til å si noe generelt, sier han.

Men at vestlige stater driver med påvirkning, er ingen hemmelighet.

– Vi må se på dette som et spektrum. På den ene siden driver vi med helt åpen påvirkning. For eksempel har Nato en egen divisjon for **public diplomacy**, som fremmer alliansens narrativer gjennom tradisjonelt kommunikasjonsarbeid. På den andre siden finnes skjulte operasjoner, som har en helt annen funksjon.

Demokratiens dilemma

Det er vanlig å skille mellom såkalt «hvit propaganda», som er åpen om hvem avsenderen er, «grå propaganda», hvor den virkelige avsenderen er tåkelagt og «svart propaganda», som utgir seg for å være fra en annen avsender enn det som er tilfellet. Påvirkningsoperasjonene som er beskrevet i rapporten, strekker seg over hele spekteret, fra profiler og nettsteder som åpent representerer det amerikanske forsvaret, til falske aviser og helt fiktive privatpersoner.

Den digitale informasjonskrigen er et kinkig problem for vestlige militærmakter som USA, Frankrike og Storbritannia, mener Laudrain.

– På den ene siden har de væpnede styrker stasjonert i konfliktsoner over hele verden, hvor de naturligvis ikke vil overlate hele informasjonsdomenet til sine fiender. På den annen side er de, i kraft av å være liberale demokratier, forpliktet til å hegne om visse verdier, som ikke nødvendigvis er forenelig med å drive skjult manipulering. Her er det en spenning som ikke lett lar seg løse.

– Mange vil nok si at grensen for hva som er forenelig med demokratiske verdier, for lengst er passert når militæret bruker falske kontoer i sosiale medier til å manipulere den offentlige debatten i et land de ikke er i krig med. Hvor vil du si grensen går?

– Vel, det er her den offentlige bør debatten begynne: Er dette i det hele tatt noe vi bør gjøre?

Disse avveiningene er ikke nye. Men siden påvirkningsarbeid i dag foregår i sosiale medier, hvor operasjonene kan oppdages og analyseres av forskere og journalister kort tid etter at de har funnet sted, vil debatten pipe ut i den brede offentligheten, mener Laudrain.

– I mine øyne er ikke dette binært. Skjult påvirkning kan i realiteten gjøres på veldig ulike måter, underlagt strenge engasjementsregler eller nærmest uten begrensninger.

På et vis er avveiningen ganske lik den vestlige samfunn har gjort under krigen mot terror, da verdien av frihet fra overvåkning ble satt opp mot behovet for å beskytte seg mot terrorangrep, mener han.

– Det grunnleggende spørsmålet er hvilke kompromisser vi vil inngå med våre egne verdier. Hvor langt er vi villige til å gå for holde på vår globale innflytelse og sørge for støtte for våre militære operasjoner?

Gufs fra den kalde krigen

En som kjenner disse spørsmålenes historie, er Rory Cormac, som er professor i internasjonale studier ved universitetet i Nottingham og spesialiserte seg på historiske analyser av etterretning og skjulte operasjoner. Han ser flere påfallende likheter til bruken av skult påvirkning under den kalde krigen.

– Å opprette falske nyhetsmedier er en velkjent fremgangsmåte for å spre provestlig propaganda. Under den kalde krigen drev både CIA og det britiske utenriksdepartementet en rekke angivelig uavhengige nyhetsbyråer som i virkeligheten var frontorganisasjoner.

Også innholdet i disse falske mediene er fascinerende likt, forteller Cormac.

– Det er nesten akkurat de samme narrativene som vi kjenner fra blant annet britiske påvirkningsoperasjoner på 60- og 70-tallet: «Russland oppfører seg imperialistisk i Midtøsten». «Se opp for Kinas skumle ekspansjon i Afrika». «Russland svikter sine allierte». Disse tingene forandrer seg ikke.

En taktikk som går igjen, nå som da, er å plassere stoff kopiert direkte fra både amerikanskfinansierte eller USA-vennlige medier i tilsynelatende uavhengige lokale publikasjoner. Den falske nettavisen Intergazeta blandet for eksempel tekst fra regimekritiske russiske medier, automatiske oversettelser av BBC-artikler og et ukrainsk faktasjekknettsted til en særegen miks av tilsynelatende uavhengig, russiskspråklig journalistikk.

– Målet med denne taktikken er nå som da nettopp ikke å lyve, men å presentere troverdig informasjon til et publikum som ikke ville lyttet om avsenderen var representanter for den amerikanske regjeringen, sier Cormac.

Et annet mønster som gjentar seg, er at operasjonene koordinerer aktiviteten slik at flere falske personer og nettsteder kan bygge opp hverandres troverdighet. Som et historisk eksempel viser han til en operasjon mot en sovjetisksponset ungdomsfestival i 1968: En falsk tankesmie produserte en rapport om sovjetisk innflytelse på festivalen, falske nyhetsbyråer skrev artikler om som viste til rapporten for å avsløre festivalens bindinger til Sovjet og en falsk radikal studentgruppe – «Europeisk syndikalistisk ungdom» – dro til festivalen for å starte slåsskamper.

– Målet var at alle disse ulike aktørene skulle gå inn i samme økosystem for utfylle hverandre og bygge opp kredibiliteten til budskapet, sier Cormac.

Det finnes også eksempler på at fiendtlige operasjoner kommuniserer med hverandre. Et slikt tilfelle fant sted i 2019, forteller Cormac, da både Frankrike og Russland samtidig forsøkte å påvirke innbyggere i en rekke afrikanske land. De to operasjonene kom i kontakt med hverandre da en faktasjekker som avslørte russisk desinformasjon på Facebook, viste seg å være en fiktiv person styrt av personer knyttet til det franske forsvaret. Situasjonen, som er beskrevet i detalj i en rapport publisert av Stanford og Graphika i 2020, eskalerte til en bisarr informasjonskrig hvor fiktive personer – i virkeligheten styrt av det franske forsvaret og russiske trollfabrikker – la hverandre til som venner på Facebook, kommenterte på hverandres poster og beskyldte både hverandre og uskyldige borgere for å være styrt av motparten.

Lyver for å spre sannhet

Selv om metodene kan ligne, er det særlig to grunnleggende forskjeller mellom det autoritære stater som Russland, Kina og Iran gjør, og det vi vet om vestlige staters skjulte påvirkningsarbeid, mener Rory Cormac.

Den første handler om omfanget.

– Russisk informasjonskrig kan beskrives som en «en brannslange av løgn». Det dreier seg om å pumpe ut svært store mengder innhold, gjerne motstridende budskap – ytre venstre og ytre høyre, klimaaktivister og klimafornektende. Hensikten med dette er ikke at publikum skal la seg overbevise, det er knapt mulig, men at det skal forvirre og så mistillit.

Vestlige operasjoner er på sin side mindre og sannsynligvis mer målrettede.

– Jeg tror det er allment anerkjent at vestlige land ikke driver store trollfabrikker av den typen vi ser fra Russland og Kina, sier Cormac.

Den andre forskjellene er bruken av løgn. Selv om det finnes eksempler på usanne påstander spredd av de amerikanske profilene, beskrevet av Stanford og Graphika, er det hovedsakelig snakk om å spre sannferdig, om enn partisk innhold fra falske avsendere.

– Jeg har ikke sett noen bevis på at USA systematisk sprer desinformasjon på den måten vi har sett fra Russland for eksempel om Ukraina. Det er en viktig distinksjon mellom det å spre løgn og å bruke villedende avsendere for å spre sannferdig informasjon, sier Cormac.

Dette skillet har historisk sett vært en viktig norm i Vestlig påvirkningsarbeid.

– **Når russisk etterretning bruker falske kontoer som utgir seg for å være amerikanere til å manipulere den amerikanske offentligheten, kaller vi vel det for desinformasjon?**

– Ja, det hadde vi nok gjort, selv om begrepet teknisk sett dreier seg om å bevisst spre usann informasjon, ikke om å bruke en villedende avsender.

– **Å lyve om hvem man er, er vel også en form for løgn?**

– Ja, og distinksjonen mellom avsender og innhold bryter ofte sammen, fordi hvem som sier noe, påvirker hvordan det tolkes. Det er lett å argumentere for at amerikanske ledere gjør det for lett for seg, ved å insistere på at det finnes et slikt ryddig skille.

En arv fra krigen mot terror

En nærmere og mer direkte forløper til de moderne amerikanske påvirkningskampanjene i sosiale medier er å finne på 00-tallet, i årene etter angrepet mot World Trade Center, USAs invasjon av Afghanistan og Irak og de første sosiale mediens inntog.

I disse årene skjedde det nemlig et skifte i det amerikanske forsvarrets strategier for påvirkning, mener desinformasjonsforsker Emma L. Briant. Hun intervjuet flere av planleggerne bak den nye strategien i forbindelse med sin doktorgradsavhandling (2011), om endringer i det amerikanske forsvarrets arbeid med kommunikasjon, påvirkning og propaganda i løpet av krigen mot terror.

Forskerne bak rapporten fra Graphika og Stanford Internet Observatory deler de falske kontoene inn to ulike grupper. Den ene halvparten består av et overlappende sett falske brukerkontoer knyttet til en serie skjulte, proamerikanske påvirkningsoperasjoner av uklart opphav.

Den andre bærer spor av å være knyttet til et av de tidligere amerikanske påvirkningsprosjektene som Briant studerte, **Trans-regional Web Initiative**. Prosjektet, som i amerikanske medier er beskrevet som et «et verdensomspennende nettverk av propagandanettsider», startet i 2008 og ble offisielt skrinlagt av Kongressen i 2014. Formålet var å spre informasjon fra det amerikanske forsvaret gjennom avsendere som så ut til å være uavhengige, lokale medier.

Disse nettsidene er siden døpt om, redesignet og tatt i bruk igjen, viser rapporten. Blant dem er den afghanske og den pakistanske avisen som omtalte påstandene om at den iranske regjeringen høster organer fra afghanske flyktninger. Begge oppgir å være finansiert av det amerikanske forsvaret, men ble promotert av falske brukerkontoer i sosiale medier.

Operasjonene som er beskrevet i rapporten, bærer preg av arven etter krigen mot terror, mener Briant.

– Etter invasjonen av Irak innså både det amerikanske og britiske forsvaret at vi tapte informasjonskrigen så det sang. Vi hadde startet en katastrofal, ulovlig krig. Samtidig begynte islamistisk terrorpropaganda virkelig å få fotfeste på internett og i sosiale medier, ikke minst fordi terroristene kunne spille på misnøyen og fremstille seg som antiimperialister, sier hun.

Det nye medielandskapet utfordret gamle propagandastrategier. Det var ikke lenger mulig å kommunisere ulike budskap til ulike publikum. Plattformer med brukergenerert innhold svekket betydningen av tradisjonelle autoriteter. For å gjenvinne initiativet fjernet forsvaret begrensninger som ble sett på som utdaterte. De en gang tette skottene mellom åpen strategisk kommunikasjon og skjulte psykologiske operasjoner ble åpnet.

Sammenblandingen ble møtt av protester internt, forteller Briant.

– De som jobbet med åpen kommunikasjon i forsvarsdepartementet, var bekymret for å krysse en grense, hvor psykologiske operasjoner ble brukt mot et fredelig publikum. De fryktet at villedende taktikker kunne forurense budskapet. Det ville etter deres syn gjøre det vanskelig å hevde at USA driver etiske operasjoner i tråd med demokratiske verdier.

Siden det hastet å få på plass endringer, ble de etiske motargumentene skjøvet til side, sier Briant. Det er blant annet dette som skaper problemer i dag.

– Antagelig var endringene nødvendige. Det amerikanske forsvaret var virkelig handlingslammet på internett. Men reglene skulle vært grundigere utredet, sier hun.

– Konsekvensen er at de i dag blir tatt for å gjøre ting som dem vi ser i denne rapporten fra Graphika og Stanford, som svekker forsvarets troverdighet i det hele tatt. For hvis folk ser at du lyver om avsenderen, hvorfor skal de stole på innholdet i det du sier?

Uro i Det hvite hus

Denne debatten går nå på øverste nivå i USA, ifølge The Washington Post. Etter å ha mottatt bekymringsmeldinger både internt i Det hvite hus og fra flere offentlige departementer om bruken av villedende påvirkningsoperasjoner, har ledelsen i det amerikanske forsvarsdepartementet beordret at alle som driver med psykologiske operasjoner, må levere en fullstendig rapport av sine aktiviteter.

Operasjonene som er offentliggjort av Graphika og Stanford, er blant dem som skal gjennomgås, forteller avisens kilder. Men de er ikke de eneste. Facebook har tidligere avslørt flere militære påvirkningsoperasjoner, uten å offentliggjøre dem. For eksempel har The Washington Post, uavhengig av rapporten, fått kjennskap til at det amerikanske forsvaret brukte falske kontoer til å spre sannferdig informasjon på farsi, urdu og arabisk med det for øye å motvirke antiamerikanske konspirasjonsteorier spredt av kinesiske påvirkere i Midtøsten.

Bekymringen fra politisk hold er at militære ledere har mistet kontrollen over operasjonene sine, som gjerne er satt ut til private underleverandører. Dette skal ha blitt langt mer utbredt etter at en lovendring i 2019 åpnet for at det amerikanske forsvaret kunne drive skjulte psykologiske operasjoner for å motvirke «utenlandsk desinformasjon som truer nasjonale interesser».

«Militære ledere ble veldig engasjerte av dette», forteller en anonymisert ansatt i forsvarsdepartementet til avisen. «De var veldig ivrige på å bruke disse nye tillatelsene. Like ivrige var private leverandører i forsvarsindustrien, som ville sikre seg lukrative hemmeligstemplede oppdrag om drift av skjulte påvirkningsoperasjoner».

Blant meldingene som har vekket bekymring, er påstanden om at iranske myndigheter dreper afghanske flyktninger for å selge organene deres. Hvis det faktisk er en av forsvarets kontoer som står bak, er det «absolutt» et brudd på forsvarets regler, sier en forsvarskilde. Forfatterne bak rapporten kaller denne historien «uverifisert».

Begrenset effekt

En av årsakene til at påvirkningsoperasjonene skaper misnøye, er at bruken av villedende metoder ser ut til å ha liten effekt. Kun 19 prosent av kontoene hadde over 1000 følgere. De fleste postene hadde ingen eller få likerklipp og retvittringer. De to mest suksessfulle kontoene i operasjonen var dessuten begge blant dem som åpent erkjente å være knyttet til det amerikanske forsvaret.

Dersom operasjonene viser seg å ha liten effekt, er det vanskeligere å forsvare at de benytter metoder i grenselandet av hva demokratiske stater bør drive med, mener Arthur Laudrain. Det er imidlertid ikke sikkert at lavt engasjement betyr at operasjonene er mislykkede. Vi vet tross alt ikke hva de forsøkte å oppnå.

– Det kan tenkes at dette er mer målrettede operasjoner, som forsøker å påvirke for eksempel nøkkelpersoner, lokale politiske ledere eller journalister, sier han.

Å lytte til halve samtalen

«Forskningen på moderne informasjonskrig er i overveldende grad fokusert på aktiviteten til autoritære regimer som Russland, Kina og Iran», skriver forfatterne av rapporten. Avsløringen av de amerikanske påvirkningsoperasjonene «illustrerer at det finnes et videre sett med aktører som forsøker å påvirke publikum på internett». Emma L. Briant, mest kjent for sitt arbeid med Cambridge Analytica-skandalen, mener det er påfallende hvor lite interesse det er for vestlige påvirkningsoperasjoner blant dem som forsker på påvirkning og desinformasjon.

– Å studere bare den ene siden av informasjonskrigen, er som å forsøke å forstå en samtale ved kun å lytte til den ene siden, sier hun.

– Det er viktig å skille tydelig mellom det vi gjør og det Russland gjør, som er å bruke påvirkningsoperasjoner for å støtte masse mord. Men vi kan ikke utelukkende kritisere autoritære regimer. Vi har også et ansvar for å påpeke brudd på demokratiske verdier og menneskerettigheter i våre egne samfunn. Og vet du hva – det å sette opp falske organisasjoner og å bruke falske kontoer, det er etisk tvilsomt.

Hun tviler på at operasjonene i seg selv har særlig stor effekt. Men på sikt kan denne typen aktiviteter bidra til å svekke grunnlaget for en demokratisk offentlighet.

– Ærlig talt, vi har allerede en digital offentlighet med for mye propaganda, desinformasjon og for lite tillit. Vestlige myndigheter hevder selv at de påtar seg oppgaven med å rydde opp i villedende informasjon på internett. Så hvorfor holder de på med det selv?

Et sted mellom krig og fred

Dersom vi skal forstå bakgrunnen for disse påvirkningsoperasjonene, må vi se på hvordan konfliktsituasjonen i verden ser ut fra amerikansk side, mener Hedda Langemyr i den norske utenriks- og sikkerhetspolitiske tankesmien Utsyn, som har fulgt utviklingen av den internasjonale informasjonskrigen tett. Et viktig bakteppe er at skillet mellom krig og fred ikke lenger oppleves som like skarpt. Dermed blir også skillet mellom fredelig kommunikasjon og militære virkemidler mindre relevant.

– Hva som er fredstid, avhenger av hvem du spør. Jeg tror nok at verden ser mindre fredelig ut for mange i det amerikanske forsvaret enn en del av oss i Norge liker å tro, sier hun.

Hun får støtte fra Arthur Laudrain.

– Vi må huske at selv om Frankrike, USA og andre Nato-land ikke offisielt er i krig med Russland, driver de med blant annet våpenstøtte til Ukraina. De har også i årevis bidratt på hver sin side i en rekke proxy-konflikter, i Sentral-Afrika, i Mali og i Syria.

Det er ikke lenger mulig å snakke om et klart skille mellom fred og krig, mener han. En bedre beskrivelse av situasjonen er det statsviteren Lucas Kello har kalt for «ufred». Særlig rammet av den krigslignende rivaliseringen er cyber- og informasjonsdomenet, mener Langemyr.

– Det vi ser, er en stadig sterkere kamp om narrativer, sier hun.

– Dette har også sammenheng med en potent informasjonskrig innenrikspolitisk i USA. Illegitime metoder, som løgn og manipulasjon av den offentlige samtalen på sosiale medier, har blitt nor-

malisert og tas i bruk av begge sider. Dermed er det nærliggende å tro at oppfattelsen av hva som er akseptable metoder har flyttet seg.

Rene DiResta, som har ledet forskningsgruppen bak rapporten fra Graphika og Stanford, vil advare politiske ledere mot å selv ty til villedende metoder for å bekjempe desinformasjon. Vestlige demokratier har nemlig et kraftigere våpen en fordekt propaganda: sannheten.

«USA og landets allierte bør ikke bidra til forvirring med fordekt digital propaganda. I stedet bør de bruke sine krefter til å vinne folks tillit ved å fremme sannhet og avsløre de villedende nettverkene til autoritære regimer med radikal åpenhet», skriver hun.